

ምዕራፍ ሁለት

የሕግ የበላይነት

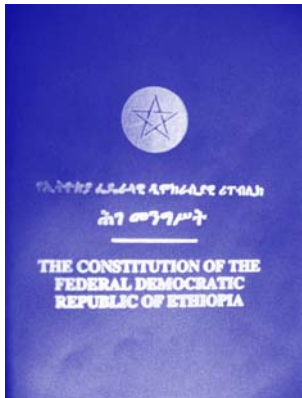
የምዕራፍ ዓላማዎች፡ ይህንን ምዕራፍ ተምረህ/ ተምረሽ ስታጠናቅቅ/ስታጠናቅቁ፡

- የሕገመንግሥትና የሌሎች ሕጎችን ምንነት ታውቂያለህ/ ታውቃለህ፤
- የሕግ ከሰላ መገሰጫዎችንና ያለውንም ጠቀሚታ ታውቂያለህ/ ታውቃለህ፤
- የመንግሥትና የሕዝብ ተመራጫ ሥልጣናቸው በሕግ የተገደበ መሆኑን ትረጂያለህ/ ትረጂያለህ፤

2.1 ሕገመንግሥት

2.1.1 የፌደራል ሕገመንግሥት ምንነት

- የኢትዮጵያ ሕገመንግሥት ለምን ፌደራላዊ ሕገመንግሥት ነው ተባለ?

ሥዕል 2.1 የፌደራል ሕገመንግሥት የበላይ ሕግ ነው።

የፌደራል ሕገመንግሥት በፌደራል የመንግሥት አስተዳደር ሥርዓት የሚተዳደሩ ሀገሮች የሚመሩበት የሕጎች ሁሉ የበላይ ሕግ ነው። በፌደራል ሥርዓት በሚተዳደሩ ሀገሮች ውስጥ ከአንድ በላይ ሕገመንግሥቶች ይኖራሉ። ይህም ማለት ፌደራል መንግሥቱን የመሠረቱት ክልላዊ መንግሥታት የየራሳቸው ሕገ መንግሥት

ሲኖራቸው፣ ማእከላዊ ወይም ፌዴራላዊ መንግሥት ተብሎ የሚጠራው የራሱ ሕገመንግሥት ይኖረዋል።

የፌደራል ሕገመንግሥት ፌደራል መንግሥቱን በመሠረቱት አባል ክልሎች ስምምነት የተዘጋጀና የፀደቀ የጋራቸው የሆነ ነገር ሰነድ ነው። ስለዚህ በፌደራል መንግሥቱ ውስጥ ላሉ ክልሎች የበላይ ሕግ ሆኖ ያገለግላል። በዚህ መሠረት የክልል ሕገመንግሥቶችና ሌሎች ሕጎችና ደንቦች የፌደራል መንግሥቱን ሕገመንግሥት የሚፃረሩ መሆን የለባቸውም።

በአጠቃላይ የፌዴራል ሕገመንግሥት በፌደራል አስተዳደር የሚመራ ሀገር ዋና መተዳደሪያ ሕግ ነው። ስለሆነም በዚህ ሕገ መንግሥት የሀገሮቹ ፖለቲካዊ፣ ማህበራዊና ኢኮኖሚያዊ መርሆዎች የሚገለጹበት ሀገራዊ መተዳደሪያ ሰነድ ሆኖ ያገለግላል። ሕገመንግሥቱ የሌሎች ሕጎችና ደንቦች ሁሉ መነሻ ነው።

ሀገራችን ኢትዮጵያ የፌደራል ሥርዓቱን መከተል ከጀመረችበት ከ1987 ዓ.ም ጀምሮ በሀገሪቱ በሚኖሩ ብሔሮች፣ ብሔረሰቦችና ሕዝቦች ስምምነት የፀደቀ የፌዴራል ሥርዓትን የሚያንፀባርቅ ሕገ መንግሥት አላት። ይህ ሕገመንግሥትም የሀገሪቱ የበላይ ሕግ ሆኖ ያገለግላል። ክልሎችም የራሳቸውን ነባራዊ ሁኔታ ባገናዘቡ ሁኔታ ያዘጋጁት ነገር ግን የፌደራል ሕገመንግሥቱን የማይቃረን የየራሳቸው ሕገመንግሥት አላቸው።

«ሕገመንግሥቱ የሀገሪቱ የበላይ ሕግ ነው። ማንኛውም ሕግ፣ ልማዳዊ አሠራር፣ እንዲሁም የመንግሥት አካል ወይም ባለሥልጣን ውሳኔ ከዚህ ሕገመንግሥት ጋር የሚቃረን ከሆነ ተፈጻሚነት አይኖረውም።»

/የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ሕገመንግሥት አንቀፅ 9 ተ.ቁ 1 /

መልመጃ 1

ቀጥሎ ለቀረቡት ጥያቄዎች መልስ ሰጡ።

1. በሀገራችን ስንት ሕገመንግሥቶች አሉ?
2. በሀገራችን ከአንድ በላይ ሕገመንግሥት ካሉ ለምን ሲኖሩ እንደቻሉ አብራሩ።
3. ከሕገመንግሥቶች ሁሉ የበላይ ሕግ የሆነው የቱ ነው?
4. በፌዴራሉ መንግሥት ሕገመንግሥትና በክልሎች ሕገመንግሥቶች መካከል ልዩነቶች ቢፈጠሩ ተቀባይነት የሚኖረው የትኛው ነው? ለምን?

2.1.2 የፌዴራል ሕገመንግሥት አስፈላጊነት

- የፌዴራል ሕገ መንግሥት ጠቀሜታን ዘርዝሩ።

የፌዴራላዊ የመንግሥት አስተዳደር አንዱ መለያ ባህሪ በፌዴራሉ መንግሥትና በክልል መንግሥታት መካከል የሚኖር የሥልጣን ክፍፍል ነው። የፌዴራሉ ሕገ መንግሥት የነዚህን ሁለት አካላት የሥልጣን ልዩነት፣ አንድነት እና ግንኙነት በግልፅ ለይቶ ያመለክታል፤ ያስቀምጣልም። ከዚህ በተጨማሪ የፌዴራል ሕገመንግሥት አስፈላጊ የሚሆነው የሚከተሉትን ዓላማዎች ለማሟላት ነው።

- ሕዝቦች የራሳቸውን ጉዳይ ራሳቸው እንዲወስኑ፣ ራሳቸውን በራሳቸው እንዲያስተዳድሩ፤
- የአስተዳደር ተቋማትንና የፍትሕ አካላትን አገልግሎቶች በቅርበት እንዲያገኙ፤
- ሕዝቦች በተለያዩ የአስተዳደር እርከኖች የመሳተፍና የመወከል መብቶቻቸውን ለማጎልበትና በክልል እና በፌዴራል ደረጃ የሚኖራቸውን ውክልናና ተሳትፎን ለማጠናከር፤
- በክልሎች መካከል የተመጣጠነ እድገት እንዲኖር ለማድረግ፤
- በሕዝቦች መካከል መፈቃቀድና፣ በአኩልነት ላይ የተመሠረተ አንድነት ለማጎልበት፤
- በፌዴራል መንግሥትና በክልል መንግሥታት መካከል የሥልጣንና የሀብት ክፍፍልን ፍትሐዊና ሚዛናዊ በሆነ ሁኔታ ለመወሰን፤

- የኢትዮጵያ ብሔሮች፣ ብሔረሰቦችና ሕዝቦችን የሥልጣን ሉአላዊነትን ለማረጋገጥ፤
- የመንግሥት ሥልጣንና ኃላፊነቶችን፣ የሥልጣን ሽግግርን፣ የዜጎችን መብቶችና ነፃነቶች፣ የሕዝቦችን ውክልና ወዘተ. ለማረጋገጥ ናቸው።

መልመጃ 2

የሚከተሉትን ጥያቄዎች በአጭሩ መልሱ።

1. በሀገራችን የሚገኙት ብሄራዊ የክልል መንግሥታት የጋራ ሕገመንግሥት ባይኖሩት ፍሮ ምን ዓይነት ችግሮች ሲከሰቱ ይችላሉ?
2. ሕገመንግሥት በክልልና በፌዴራል ደረጃ መኖሩ ምን ምን ጥቅሞችን ያስገኛል?
3. የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ መንግሥት ብሔራዊ ክልላዊ መንግሥታት የራሳቸው ሕገ መንግሥት ኖሯቸው የጋራ የሆነ ሰነድ ባይኖራቸው ሲከሰት የሚችሉትን ሁኔታ አስረዱ።

2.1.3 የሕግ ከለላ ስደት የሚሰጠው ጥቅም

- ሰዎች ሲጣሉ ወይም በደል ሲፈፀምባቸው ወደ ሕግ ቦታ ውሰዱኝ ብለው የሚማፀኑት ለምን ይመስላችኋል?

ክድርና ጫኔ፤

ክድርና ጫኔ በትምህርት ቤታቸው ውስጥ በልዩ ልዩ መንገድ ሙስና እንደሚፈፀም ደርሰውበታል። ታዲያ ሁለቱም በትምህርት ቤቱ ውስጥ የሚፈፀሙትን ሙስና ለማጋለጥ ከወሰኑ በኋላ በአንድ የጋራ ሃሳብ ላይ ሊደርሱ አልቻሉም።

ክድር ሙስናን ስናጋልጥ ትምህርት ቤቱ የሕግ ከለላ ካላደረገልን ልንጉዳ እንችላለን ሲል ጫኔ ደግሞ ሙስናን ለማጋለጥ ምንም የሕግ ከለላ አያስፈልግም ይላል። ስለዚህ በዚህ ጉዳይ ሃሳብ እንድታካፍላቸው የቅርብ ጓደኛቸውን ሽጌን ጠየቁት።

መልመጃ 3

በምንባቡ መሠረት የሚከተሉትን ጥያቄዎች መልሱ።

- ?**
1. እናንተ በሽጌ ቦታ ብትሆኑ ምን ዓይነት መፍትሄ ትሰጣላችሁ?
  2. ድርጊቱን በማጋሰጣቸው ምክንያት ጉዳት እንዳይደርስባቸው የሕግ ከሰላ መስጠት ያሰበት ማን ነው?
  3. በትምህርት ቤታችሁ የሚታዩ ጥፋቶችን ለሚጠቀሙ፣ ለሚያጋልጡ ተማሪዎች ት/ቱ የሕግ ከሰላ እንደ ሚደርግ እና እንደሚደርግ ጠይቃችሁ ያገኛችሁትን ምሳሌ ሰክፍ ላችሁ ስቅርቡ።

የሕግ ከሰላ ማለት በዜጎች መካከል ልዩነት ሳይደረግ ለሕይወታቸውና ለንብረታቸው ሕጋዊ ጥበቃና ዋስትና መስጠት ማለት ነው። የሕግ ከሰላ ማለት ሀብትና ኃይል ያላቸው ሰዎች በገንዘብም ይሁን በጉልበት በሌሎች ዜጎች ላይ በደል እንዳይፈጽሙ መከላከል ማለት ነው።

የሕግ ከሰላ ዜጎች በሙሉ ነፃነት ከቦታ ቦታ እንዲንቀሳቀሱ እንዲሁም በመረጡትና በፈቀዱት የኢኮኖሚ፣ የፖለቲካ እና የማህበራዊ ጉዳዮች ውስጥ እንዲሳተፉ ሙሉ መብት ይሰጣል። የሕግ የበላይነት በሕገመንግሥቱ ለሰፈሩት ሰብአዊና ዲሞክራሲያዊ መብቶች ማስከበሪያ መሣሪያም ሆኖ ያገለግላል።

መልመጃ 4

ለሚከተሉት ጥያቄዎች መልስ ሰጡ።

- ?**
1. የሕግ ከሰላ ማለት ምን ማለት ነው?
  2. ዜጎች የሕግ ከሰላ የሚያስፈልጋቸው ስምንድን ነው?
  3. የፌዴራል ሕገመንግሥት ሰብአዊና የሚሰጠውን የሕግ ከሰላ ዘርዘሩ።

2.2 ሥነምግባር

2.2.1 ሕብረተሰቡ ከተማሪዎች የሚጠብቀው ሥነምግባር

የሚከተለውን ሠንጠረዥ በደብተራችሁ ላይ ገልብጡ። በማስከተልም በቀረበው ሠንጠረዥ ላይ ተመሥርታችሁ ሕብረተሰቡ ከእናንተ የሚጠብቁ

ቀውን መልካም ሥነምግባር በተመለከተ ✓/✓ ምልክት በማድረግ አመልክቱ።
ሥነምግባር፣ አንድ ሰው ካለበት አካባቢ አንፃር

ዕቅዶች	መልካም ሥነምግባር	መልካም ያልሆነ ሥነምግባር
አቅመ ደካሞችን መርዳት።		
አካባቢን በራስ ተነሳሽነት ማጽዳት።		
የአካባቢን ችግር በጋራ ለመፍታት ጥሪ ሲቀርብ ቀድሞ በአርአያነት መገኘት።		
ታላላቆችን ማክበር፣ ታናናሾችን መንከባከብ		
ለተቸገረ ሰው ያለንን ማካፈል		
በአውቶብስ ላይ ለአቅመደካሞች ወንበር መልቀቅ		
የትርፍ ሰዓት ጊዜን ሁሉ በጨዋታ ማሳለፍ።		
መምህራንን ማክበር		
ሕገወጥ ተግባራት ሲፈጸሙ አለመቃወም።		
ሕገወጥ ድርጊት ውስጥ አለመግባት		
ፈተናን ከሌሎች አለመኮረጅ		
የሌሎች ሰዎችን መብት አለመንካት		

ማድረግ የሚገባውንና የማይገባውን፣ ጥሩና መጥፎ፣ ትክክል የሆኑትንና ያልሆኑትን ተግባራት የሚመዘንበት መርህ ነው።

በአንድ በሕብረተሰብ ውስጥ መልካም ሥነምግባር በሚጠፋበት ጊዜ ራስ ወዳድነት፣ ሥርዓት አልበኝነት፣ ሌብነት፣ አጭብርባሪነት ወዘተ... እየተስፋፋ ይሄዳል። ከዚህም የተነሣ ሕብረተሰቡ ከማደግ ይልቅ በድህነት እንዲጎሳቆል ምክንያት ይሆናል። ከሀገራችን የዳበረ ባህል ውስጥ አብሮ መብላት፣ የተቸገረን መርዳት፣ አረጋውያንና ታላላቆችን ማክበር፣ በደስታና በሀዘን ጊዜ መረዳዳት የመሳሰሉት መልካም እሴቶች ናቸው።

ሕብረተሰባችን ተማሪዎች ሀገር ተረክቦ ዜጎች መሆናቸውን በመረዳት በሥራቸውና በተግባራቸው የመልካም ሥነምግባር አርአያ የሆኑ ሰዎችን ፈለግ እንዲከተሉ ይፈልጋል። ተማሪዎች

ሥራን የሚያከብሩ፣ ታማኞች፣ ሀቀኞች በሰፊ ርዕይ በአካባቢያቸው የሚታዩ ችግሮችን ለመፍታት የሚጥሩ፣ ኃላፊነትን የሚቀበሉና ግዴታቸውን በአግባቡ የሚወጡ፣ ሕዝባቸውንና ሀገራቸውን የሚወዱ፣ የሌሎችን መብት የሚያከብሩ፣ ወዘተ. ምግባርን እንዲላበሱ ይፈልጋል።

ስለዚህ ተማሪዎች እነዚህን እና ሌሎች የመልካም ሥነምግባር መገለጫ እሴቶችን ሊከተሉና ጠብቀው ሊያቆዩአቸው ይገባል። ይህ ሲሆን ነው ሀገራችን ካለችበት ከፍተኛ ኋላቀርነት እና ድህነት ልትላቀቅ የምትችለው። ይህን ማድረግ የሚችሉት ደግሞ የሀገሮቹ ዜጎች እንጂ ሌሎች እንዳልሆኑ ተማሪዎች አጥብቀው ሊገነዘቡት የሚገባ ጉዳይ ነው።

መልመጃ 5

ለሚከተሉት ጥያቄዎች መልስ ሰጡ።

1. በአካባቢያችሁ መልካም ሥነምግባር ያሳቸው ልጆች በታላላቅ ሲመረቁ ወይም ከሥነ ሥርዓት ውጪ በሆኑ ልጆች ደግሞ ነዋሪው ሲያዝንባቸው ስምታችሁ ታውቃላችሁ? እስኪ የሰማችሁትን ምርቃቶችና እርግጫዎች ከነምክንያታቸው ግለጹ።
2. አንዳንድ ሰዎች «ሰውላጅ መታዘዝ» «ታላቅን ማክበር» ድር ቀረ ሲሉ ይሰማል። እናንተ በዚህ ሐሳብ ትስማማላችሁ? ስምን? ምክንያታችሁን ግለጹ።

ምሳሌ ምርቃት	ምክንያት	እርግጫ	ምክንያት
እደግ	ታላላቆች ሲልኩት እሺ በማለቱ	አትደግ	ሌቶች ልጆችን በመንገድ ስለሚተናኮል

2.3 የሥልጣን ገደብ

2.3.1 በመንግሥት ባለሥልጣናት ላይ የሥልጣን ገደብ የመጣል አስፈላጊነት

- የመንግሥት ባለሥልጣን የሚባሉት ሰዎች የትኞቹ ናቸው?
- በመንግሥት ባለሥልጣናት ላይ የሥልጣን ገደብ መጣል ለምን ያስፈልጋል?

የትም ጌታ፤

አቶ የትምጌታ የአንድ መሥሪያ ቤት ኃላፊ ናቸው። በመሥሪያ ቤቱ ውስጥ ባሉት ማናቸውም ሥራዎች ጣልቃ በመግባት ይታወቃሉ። ሠራተኛ እንዲቀጠር የሚያዘት፣ ለአዳዲስ ተቀጣሪዎች ፈተና የሚያወጡት እሳቸው ናቸው። እንዲሁም በመሥሪያ ቤቱ ትጉህ ሠራተኞችን መርጦ ለሽልማት በሚያበቃው ኮሚቴ ውስጥ ስብሰባም ናቸው። እሳቸውም ሁለት ጊዜ ትጉህ ሠራተኛ ተብለው ተሸልመዋል።

ለመሥሪያ ቤቱ የሚያስፈልጉ ዕቃዎች የሚገዙበትን ቦታዎች የሚወስኑት፣ የተገዙትንም ዕቃዎች ጥራት የሚያረጋግጡት እሳቸው ናቸው። ከዚህም የተነሣ በአቶ የትምጌታ ላይ በመሥሪያ ቤቱ ውስጥ ሁለት ዓይነት አስተያየቶች ይሰጣሉ።

አንደኛው አቶ የትምጌታ ብቻቸውን ሆነው ይህንን ሁሉ ሥራ በመሥራታቸው ሊመሰገኑ፣ ሊሸለሙም ይገባል የሚል ሲሆን ሌላው ደግሞ አቶ የትምጌታ የሥልጣን ገደብ ካልተደረገባቸው ችግሮች መከሰታቸው አይቀርም የሚል ነው።

መልመጃ 6

ከላይ በቀረበው ምንባብ መሰረት የሚከተሉትን ጥያቄዎች መልሱ።

1. ከተሰጡት ሁለት ዓይነት አስተያየቶች የትኛውን ትደግፋላችሁ? ምክንያታችሁን ግለጹ።
2. እነዚህ ኃላፊዎች ካላቸው ሥልጣንና ተግባር ሁለቱን ብቻ ጥቀሱ።
3. አንድ የመንግሥት ባለሥልጣን ሥልጣን ነና ኃላፊነቱ በሕግ ገደብ ባይደረግበት ሲደርሱ የሚችሉትን ሶስት ችግሮች ጥቀሱ።

በመንግሥት መስሪያ ቤቶች ውስጥ ለመሥራት፣ ሥራን ለመምራት እና ለማስተዳደር በመንግሥት የተሾሙ፣ በሕዝብ የተመረጡ የሥራ ኃላፊዎች የመንግሥት ባለ ሥልጣናት ይባላሉ። እነዚህ የመንግሥት ባለሥልጣናት ኃላፊነታቸውን በአግባቡ ለመወጣት የሚያስችላቸው በሕግ የታወቀ በቂ ሥልጣን ይሰጣቸዋል። ስለዚህ ባለሥልጣናቱ ሥልጣን ቢኖራቸውም መሥራት የሚገባቸው በሕግ ተወስኖ በተሰጣቸው የሥልጣን ገደብ ውስጥ ብቻ ነው። ነገር ግን የተሰጣቸውን የሥልጣን ገደብ አልፎ ቢገኙ ተጠያቂ ይሆናሉ።

ለምሳሌ አንድ ባለሥልጣን ያለፍርድ ቤት ትእዛዝ ዜጎችን በቁጥጥር ሥር እንዲውሉና እንዲቀጡ ማድረግ አይችልም። ይህን ካደረገ የሥልጣን ገደቡን አለፈ ማለት ነው። በመንግሥት ባለ ሥልጣናት ላይ የሥልጣን ገደብ መጣል የሚያስፈልገውም፤

- የዜጎች ሰብዓዊና ዲሞክራሲያዊ መብቶች እንዳይጣሱ፤
- የሕግ የበላይነት እንዳይሸረሸር፤
- የግልጽነትና የተጠያቂነት ሥርዓት እንዳይሰፍን፤
- ሕብረተሰቡ ተገቢ አገልግሎት እንዲያገኝ፤
- አድሎአዊ አሠራሮችን፣ ሕገወጥነትንና ሥርዓተ አልበኝነትን ለመከላከል ወዘተ... ናቸው።

መልመጃ 7

ለሚከተሉት ጥያቄዎች አጫጭር መልስ ሰጡ።

- ?**
1. የትምህርቱን ሥራ ስመሥራት ስመምራት በመንግሥት የተሾሙ የትምህርት ቤታችሁ የሥራ ኃላፊዎች እነማን ናቸው?
  2. እነዚህ ኃላፊዎች ካላቸው ሥልጣንና ተግባር ሁለቱን ብቻ ጥቀሱ።
  3. አንድ የመንግሥት ባለሥልጣን ሥልጣኑን ኃላፊነቱ በሕግ ገደብ ባይደረግበት ሲደርሱ የሚችሉትን ሶስት ችግሮች ጥቀሱ።

2.4 ምስጢር

2.4.1 የቤተሰብ ምስጢር

- «የቤታችን ገመና እንዳይወጣ» ሲባል ሰምታችሁ ታውቃላችሁ? ሰምታችሁ ከሆነ በምሳሌ ለማስረዳት ሞክሩ።
- «ምስጢር የባቂላ ወፍጮ አይደለም» የሚባለው ለምንድን ነው?

ከታች በሰንጠረዥ ውስጥ የቀረቡትን ጉዳዮች በመመርምር የሚከተሉትን ጥያቄዎች መልሱ።

- 1ኛ. ከቀረቡት አራት ጉዳዮች መካከል የቤተሰብ ምስጢር የሆኑትን ለዩ።
- 2ኛ. የቤተሰብ ምስጢር የሆኑበትን ምክንያት ከብራሩ።
- 3ኛ. ምስጢሩ ቢወጣ ሊደርስ የሚችለውን ጉዳት ዘርዝሩ።
- 4ኛ. ከቀረቡት አራት ጉዳዮች መካከል የቤተሰብ ምስጢር ሊሆኑ የማይችሉትን ለይታችሁ ምክንያታችሁን አቅርቡ።

1	በመስኮት ወደ ውጪ በመመልከት ላይ እያለች በድንገት በልጇቿ የተወረወረ ድንጋይ የሌላ ሰው የቆመ መኪና መስታወት ሲሰጠር ተመለከተች። ድርጊቱን ከሷ ሌላ ያየ አልነበረም።
2	የ14 ዓመቱ ልጅ ሽንቱን መቆጣጠር ስለማይችል አልጋው ላይ ይሸናል፤ ጉዳዩ በቤተሰብ ምስጢር ሆኖ ተይዟል።
3	በወላጆቿ መካከል ከፍተኛ አለመግባባት በመከሰቱ ትምህርቷን መከታተል አልቻለችም፤ ትተክላለች፤ አልፎ አልፎም ታለቅሳለች። ሁኔታው ያሳሰባቸው የቅርብ ጓደኛዎች እና መምህራን ምን እንደደረሰባት በተደጋጋሚ ስለጠየቁት ጉዳዩን ነገረቻቸው።
4	አንድ ቤተሰብ በሎተሪ ዕጣ ግማሽ ሚሊዮን ብር ደርሶታል። ይህ ጉዳይ ምስጢር ሆኖ በቤተሰቡ ተይዟል።

ብዙ ቤተሰቦች ስለ እለት ከእለት ኑሯቸው፣ ስለ ልጆቻቸው አስተዳደግ፣ ትምህርት፣ ሥራ፣ ስለ ማህበራዊ እና ፖለቲካዊ ተሳትፎ ወዘተ... ይወያያሉ፣ ይመካከራሉ። አልፎ አልፎም በቤተሰብ አባላት፣ በባልና በሚስት፣ በወላጆች፣ በወንድ ማማቸውና በእህትማማቸው ወዘተ... መካከል አለመግባባቶች እና ግጭቶች ሊከሰቱ ይችላሉ። ታዲያ እነዚህን በቤተሰብ ውስጥ የሚያጋጥሙ ጉዳዮችን ለሌሎች መናገር አስነዋሪ ምግባር ነው።

የቤተሰብ ምስጢር በቤተሰብ አባላት ብቻ ተጠብቆ የሚቆይ ለቤተሰቡ ሰላም፣ ደህንነት እና መሻሻል አስፈላጊ የሆኑ ጉዳዮችን ያካትታል። የቤተሰብ ምስጢር ለሌሎች ሰዎች የማይጠቅም ይልቅም በቤተሰቡ ላይ ጉዳት ወይም ችግር ሊያስከትል የሚችል ጉዳይ ሊሆን ይችላል።

የቤተሰብን ምስጢር መጠበቅ የአንድ መልካም ዜጋ መገለጫ ባህርይ ነው። እነዚህ ባህሪዎች ማደግ የሚገባቸው በቤተሰብ ውስጥ ነው። የቤተሰብን ምስጢር መጠበቅ የተለማመደ ወጣት ወደፊት በሀገርና በመሥሪያ ቤት ደረጃ የሚያውቃቸውንም ሆነ በሌላ አጋጣሚ ያገኘውን ምስጢር የመጠበቅ ጠንካራ ባህሪ ይኖረዋል። በዚህም ታማኝና ሀቀኛ ዜጋ ይሆናል።

ይሁንና አንዳንድ ጊዜ ምስጢር ያልሆኑ ነገሮች ምስጢር ናቸው ተብለው በቤተሰብ መካከል ተጠብቀው የሚቆዩበት ሁኔታዎችም አሉ። ለምሳሌ የታወቁ ጥቃቶች፣ የአካልና የእምሮ ችግር ያለባቸውን ህፃናትና ተገቢ ባልሆነ ቅጣት የተገዳ ህፃንን መደበኛ ወዘተ... ምስጢር ተብለው ሊያዙ ይችላሉ። እነዚህ መሰል ጉዳዮች ምስጢር ተደርገው መያዛቸው ተገቢ ካለመሆኑም በላይ የወንጀል ድርጊት የሚሆኑበትም ሁኔታ አለ።

ስለዚህ እያንዳንዱ የቤተሰብ አባላት የቤተሰብ ምስጢር የሆኑ ጉዳዮችን ምስጢር ያልሆኑትን መለየቱ ተገቢ ነው።

መልመጃ 8

ለሚከተሉት ጥያቄዎች አጭር መልስ ሰጡ።

1. የቤተሰብ ምስጢር ማስተ ምን ማስተ ነው?
2. የቤተሰብ ምስጢር መጠበቅ ያለበት ማን ነው?
3. ምስጢርን መጠበቅ ለምን ያስፈልጋል?

2.4.2 የቤተሰብን ምስጢር አለመጠበቅ የሚያስከትሎ ጉዳት

- የቤተሰብን ምስጢር አለመጠበቅ ምን ጉዳት ያስከትላል?
- በቤተሰብ ምስጢር አለመጠበቅ ምክንያት ችግር ውስጥ የገቡ ቤተሰቦችን ታውቃላችሁ? ካወቃችሁ ምስጢሩ በመባከኑ የተፈጠረውን ችግር ለንደኛችሁ አካፍሉ።

ቁሰፍ፣

እነ ሚሚ ቤታቸውን ከቆለፉ በኋላ መክፈቻውን በቤታቸው በራፍ ከሚገኘው ሙቀጫ ሥር አስቀምጠው ይሄዳሉ። ቀድሞ ወደ ቤት የመጣ የቤተሰቡ አባል የቤቱን መክፈቻ ቁልፍ ከሙቀጫው ሥር ነው የሚያገኘው። ለረጅም ጊዜ ይህን ምስጢር ከቤተሰቡ አባል ውጭ ማንም የሚያውቅ አልነበረም።

ይሁን እንጂ ከእለታት አንድ ቀን ሚሚ የቤታቸው መክፈቻ ቁልፍ የሚቀመጥበትን ምስጢር ለንደኞቿ ስትናገር ምስጢሩ በአካባቢው በነበሩ ሌሎች ጆሮ ገባ። በተከታዩ ቀንም የቤታቸው ንብረት በሙሉ ተዘረፈ። በዚህ የተነሳም በቤተሰቡ ላይ ከፍተኛ ጉዳት ደረሰ።

ሊሰሩ የታሰቡ ዕቅዶች ሁሉ ከንቱ ሆነው ቀሩ። ይህ ጉዳት የደረሰውም «የቁልፉን» ምስጢር በመታወቁ መሆኑን ጉዳዩን የተከታተሉት የፀጥታ ኃይሎች አረጋገጡ።

መልመጃ 9

ከላይ የቀረበውን ምንባብ መሠረት በማድረግ የሚከተሉትን ጥያቄዎች መልሱ።

1. የቀጠፉ ምስጢር እንዴት ሲባክን ቻለ?
2. ወደፊት የዚህ መሰል ሌሎች ምስጢሮች ችግር እንዳያደርሱ በቤተሰብ ውስጥ ምን መደረግ አለበት?
3. ስችግሩ መከሰት ምክንያት እነማን ናቸው?

መልመጃ 10

ለሚከተሉት ጥያቄዎች አጫጭር መልሶችን ሰጡ።

1. የቤተሰብ ምስጢር የሚባሉት እንዴት ያሉ ጉዳዮች ናቸው?
2. የቤተሰብ ምስጢር በመባከኑ ምክንያት ሲፈጠሩ ይችላሉ ብላችሁ የምትገምቷቸውን ችግሮች ዘርዘሩ።

2.5 ሙስና

2.5.1 ሙስና በመንግሥታዊ እና መንግሥታዊ ባልሆኑ ተቋማት

- በአካባቢያችሁ በሚገኙ መንግሥታዊና መንግሥታዊ ባልሆኑ ተቋማት ውስጥ ሊፈጸሙ የሚችሉ የሙስና ተግባራትን ግለጹ፤
- የእናንተን ወይም የቤተሰባችሁን ጉዳይ ለማስፈጸም ወደ አንድ መሥሪያ ቤት ሄዳችሁ ተገብላልታችሁ ታውቃላችሁ? ከሆነ ሁኔታውን ለንግድዎችሁ አካፍሏቸው።

ኮሚቴው፤

አንድ መንግሥታዊ ያልሆነ ድርጅት እድሜ ያቸው ከ16 ዓመት በላይ የሆኑ ሁለት ተማሪዎችን በክረምት የአረፍት ጊዜያት በድርጅቱ ውስጥ በጊዜያዊነት ተቀጥረው እንዲሰሩ ለትምህርት ቤት እድል ሰጠ። በወጣው መስፈርት መሠረት ሥራውን ለመሥራት የሚመረጡት ተማሪዎች የ9ኛ ክፍል ተማሪዎች ሆነው የ9 መቱ የክፍል አማካኝ ውጤታቸው 85% እና ከዚያ በላይ የሆነ እና በክፍል ደረጃቸው ከ1ኛ-3ኛ የወጡ መሆን አለባቸው።

ትምህርት ቤቱም ለዚህ የሥራ እድል ተማሪዎችን አወዳድሮ የሚለይ ኮሚቴ አቋቋመ። ነገር ግን ኮሚቴው ለውድድር ማስታወቂያ ሳያወጣ በሚከተለው መሠረት አምስት ልጆችን ብቻ ለውድድር አቀረበ።

ኮሚቴው ከላይ ከቀረቡት አምስት ልጆች መካከል

ስም	የክፍል ደረጃ	ዕድሜ	የክፍል ደረጃ	የ8ኛ ክፍል ውጤት
በላይ ግርማ	9	16	1ኛ	90%
ዘራቱ ሞላ	10	17	5ኛ	88%
ጫልቱ አገኘ	9	17	1ኛ	92%
ሀሰን ዳንቻ	10	15	1ኛ	94%
ደንድር ገዳ	9	15	4ኛ	86%

ከል የአንዱን የኮሚቴ አባል ልጅ የሆነችውን ዘራቱ ሞላን እና የሌላው የኮሚቴ አባል የወንድም ልጅ የሆነችውን የደንድር ገዳን ስም ለድርጅቱ አስተላለፈ። ልጆቹም ተቀጥረው መስራት ጀመሩ።

ነገር ግን የትምህርት ቤቱ የተማሪዎች ተወካይ ውድድሩ ከመጀመሪያው አንስቶ የአሰራር ግድፈት ያለበት መሆኑን ጠንክሮ በመከራከሩ ምክንያት ጉዳዩን የሚያጣራ ኮሚቴ ተቋቋመ። ኮሚቴውም ጉዳዩን በመመርመር ላይ ይገኛል።

መልመጃ 11

ከላይ በቀረበው ምንጣብ መሠረት የሚከተሉትን ጥያቄዎች መልሱ።

1. በምንጣቡ መሠረት ሙስና ተፈጽሟል አስተዳደር መሆን?
2. ሙስና ተፈጽሞ ከሆነ ምን ዓይነት ሙስና ነው የተፈጸመው?
3. ሙስና የፈጸሙት እነማን ናቸው?
4. በሙስናው ተገደረ የሆኑት እነማን ናቸው?
5. ትክክለኛው አሠራር ምን መሆን ነበረበት ትላለሁ?

ሙስና በተለያዩ ቦታዎች ሊከሰት የሚችል ወንጀል ነው። ሙስና የተመደበበትን የመንግሥት ሥራ ያለአግባብ በመጠቀም ለራስ ወይም ለሌላ ሰው ወይም ለቡድን ጥቅም ማስገኘት፣ ጉዞ መቀበል፣ በሥልጣን ያለአግባብ መጠቀም፣ የመንግሥትን ንብረት ለግል ጥቅም ማዋል፣ በዝምድና መስራትና የመሳሰሉትን ያካትታል። እነዚህ የሙስና ተግባራት መንግሥታዊና መንግሥታዊ ባልሆኑ ተቋማት ውስጥ ሊፈጸሙ የሚችሉ ሕገ ወጥ ድርጊቶች ናቸው።

ለሙስና መፈጸም ምክንያት ከሚሆኑት ነጥቦች መካከል ግልጽ የሆኑ ሕጎች፣ የአሠራር መመሪያዎች አለመኖር ነው። ለምሳሌ አንድ ተገልጋይ ጉዳዩን ለማስፈጸም የመሥሪያ ቤቱን አሠራር ደንብ እና የሚሄድበትን ቢሮ ካላወቀ የሚፈልገውን አገልግሎት ለማግኘት ይቸገራል። በመሆኑም ከምንገላታ በማለት በሕጋዊ መንገድ ማግኘት የሚገባውን አገልግሎት በሕገ ወጥ መንገድ ክፍያ ለመክፈል ወይም ለአገልግሎት ሰጪ ሰራተኞች ጉዞ ለመስጠት ይገደዳል። አንዳንድ ጊዜ ግልጽ መመሪያና አሠራር ቢኖርም አንዳንድ ሠራተኞች ሆን ብለው ባለጉዳዮችን በማጉላላት ወይም ጉዳዩን በማንተት ተገልጋዩ ጉዞ እንዲሰጣቸው የሚያመቻቹበት ሁኔታም አለ።

አንዳንድ ጊዜ ለሥራ በተሰጠ መኪና መነገድ፣ ለሥራ የተሰጠን የቢሮ ቁሳቁሶችን ለግል ጥቅም ማዋል፣ መውሰድ የሥራ ሰዓትን የግል ሥራን

ለመሥራት መጠቀም የመሳሰሉት የሙስና ተግባራት ናቸው።

ለሕዝብ የተመደበን እና በሕዝብ ስም የተሰበሰበን ገንዘብና ንብረት ለግል መበልጸጊያ የማድረግ ተግባር በአንዳንድ መንግሥታዊ እና መንግሥታዊ ባልሆኑ ድርጅቶች በተደጋጋሚ የሚታዩ የሙስና ድርጊቶች ናቸው።

በዝምድናና በወዳጅነት መሥራት ሌላው የሙስና መፈጸሚያ መንገድ ነው። ይህ የሙስና ዓይነት አድልዎ በመሥራት፣ በአምቻ ጋብቻ፣ በዝምድና ወዘተ... ባለ መብት ያልሆነውን ሰው በመጥቀምና ሌላውን በመጉዳት የሚፈጸም ነው። ለምሳሌ ሥራ ለመቀጠር የሚሰጥ ፈተናን ለተፈታኝ ወይም ለዘመድ ቀድሞ በመንገር ለሥራው ተገቢ ያልሆነ ሰው እንዲያልፍ በማድረግ ማለፍ ያለበት የሚጎዳበት አድሎአዊ አሠራር የሙስና አንዱ ገፅታ ነው።

መልመጃ 12

የሚከተሉትን ጥያቄዎች መልሱ።

1. የሚፈጸሙ የሙስና ድርጊቶች የምትሰኙባቸውን ዘርዘሩ።
2. በቡድን ሆናችሁ ቀጥሎ ከተከረዘሩት መሥሪያ ቤቶች አንዱን በመምረጥ በመሥሪያ ቤቱ ውስጥ ሙስና ሲፈጸም የሚያሳይ ድራማ አቅረቡ።
  - ሀ. ሆስፒታል፣
  - ለ. ትምህርት ቤት፣
  - ሐ. መብራት ኃይል፣
  - መ. ቀበሌ።

የምዕራፍ ቀስፍ ቃላት

የፌዴራል ሕገመንግሥት፣

በፌዴራላዊ አስተዳደር የሚመሩ የተለያዩ ማህበረሰቦች፣ ጥቅሞቻቸውና መብቶቻቸው ተጠብቆላቸው ተቻችሎውና ተከባብረው እንዲኖሩ በጋራ የሚመሩበት ሕገ መንግሥት።

የሕግ ክሰላ፣

በዜጎች መካከል ልዩነት ሳይደረግ ስሕደወታቸው፣ ስንብረታቸው፣ ስመብቶቻቸውና ስማንኛውም ደህንነታቸው የሚደረግ ሕጋዊ ጥበቃ።

የመንግሥት ባለሥልጣን፣

በመንግሥት መሥሪያ ቤት የመንግሥት ሥራ ስመሥራት፣ ለማሠራትና ስመምራት በመንግስት የሚሾሙ ወይም የሚመረጡ የሥራ ኃላፊዎች።

መንግሥታዊ ተቋማት፣

የመንግሥትን ሥራ ስመሥራት የተቋቋሙ መሥሪያ ቤቶች።

መንግሥታዊ ያልሆኑ ተቋማት፣

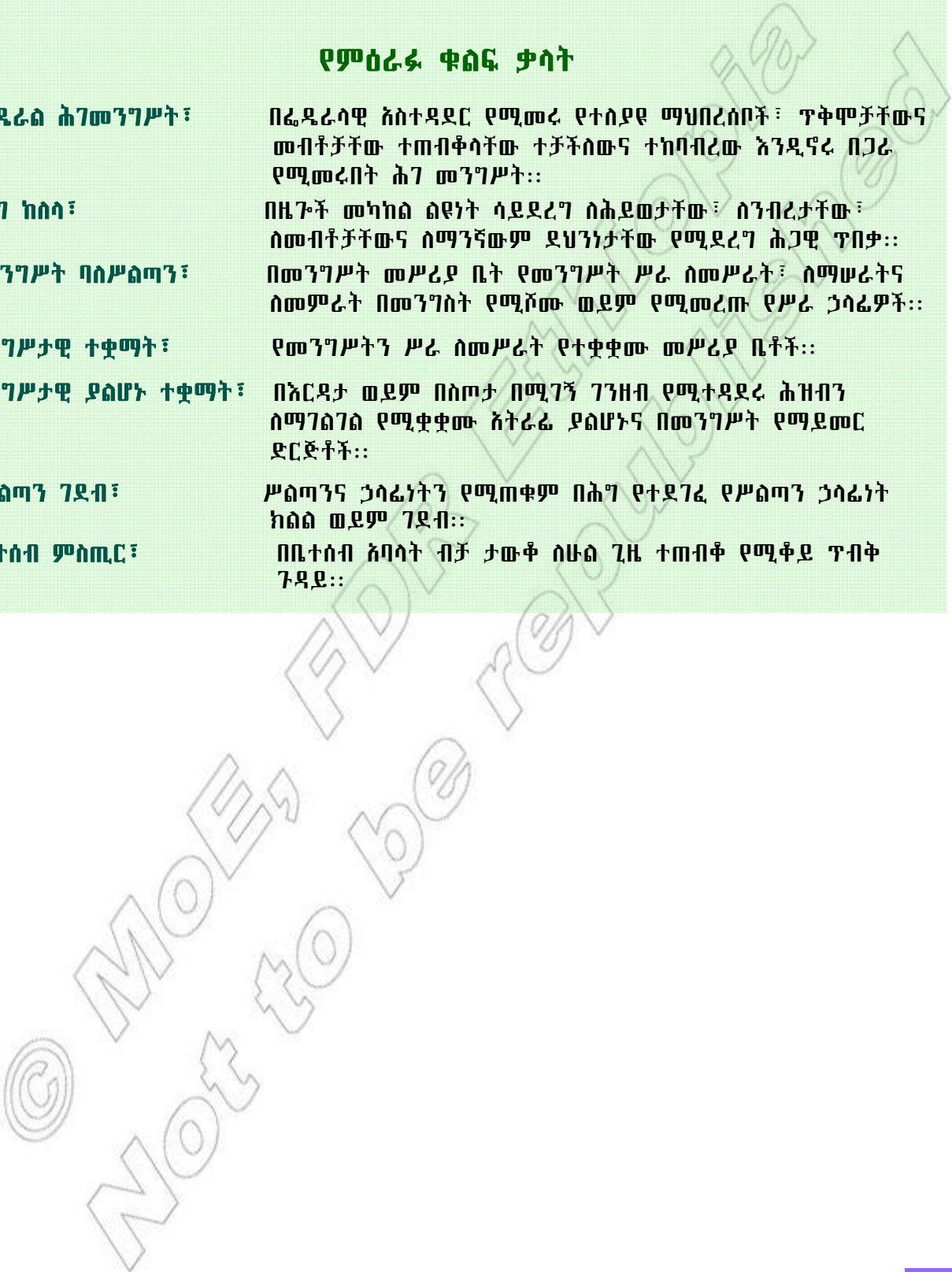
በእርዳታ ወይም በስጦታ በሚገኝ ገንዘብ የሚተዳደሩ ሕዝብን ለማገልገል የሚቋቋሙ አትራፊ ያልሆኑና በመንግሥት የማይመር ድርጅቶች።

የሥልጣን ገደብ፣

ሥልጣንና ኃላፊነትን የሚጠቁም በሕግ የተደገፈ የሥልጣን ኃላፊነት ክስል ወይም ገደብ።

የቤተሰብ ምስጢር፣

በቤተሰብ አባላት ብቻ ታውቆ ስሁል ጊዜ ተጠብቆ የሚቆይ ጥብቅ ጉዳይ።

የምዕራፍ የክሰሳ ጥያቄዎች

ቀጥሎ የቀረቡትን የክሰሳ ጥያቄዎች በደብተራችሁ ላይ ገልብጣችሁ ሥሩ።

I. የሚከተሉት ዓረፍት ነገሮች ትክክል ከሆኑ «አውነት» ስህተት ከሆኑ «ሀሰት» በማለት መልሱ።

- 1. የክልል ሕገመንግሥታት በምንም ዓይነት መንገድ ከፌዴራል ሕገመንግሥቱ አይቃረኑም ።
- 2. በመንግሥት ባለሥልጣናት ላይ የሥልጣን ገደብ ከተደረገላቸው ለዜጎች የሕግ ክሰሳ ማድረግ አያስፈልግም።
- 3. በዴሞክራሲያዊ ሥርዓት ባለሥልጣናት ለሚፈጽሙት የሕግ መተላለፍ ተግባር በሕግ ሊጠየቁ አይችሉም።

II. በ “ለ” ሥር የተዘረዘሩትን በ“ሀ” ሥር ካሉት ጋር አዛምዱ።

ሀ

ለ

1. የተያዙ ሰዎች የቀረበባቸው ክስና ምክንያት ወዲያውኑ በሚገባቸው ቋንቋ እንዲነገራቸው መብት አላቸው፤ 2. ሥራን ለመሥራትና ለማሰራት በሕግ የተከለለና የተሰጠ ኃላፊነት፤ 3. በትምህርቱ፣ በጤናውና በደህንነቱ ላይ ጉዳት የሚያደርሱ ሥራዎች እንዲሰሩ ያለመገደድ ወይም ከመሥራት የመጠበቅ፤ 4. የውሸት ደረሰኝ በማቅረብ ከመሥሪያ ቤት ክፍያ መቀበል፤ 5. ሴቶችን የሚጨቁኑ ወይም በአካላቸው ወይም በአምሮአቸው ላይ ጉዳት የሚያስከትሉ ሕጎች፣ ወገኖችና ልማዶች፤	ሀ. የህጻናት መብት የሕግ ክሰላ። ለ. የሴቶች መብት የሕግ ክሰላ። ሐ. የተያዙ ሰዎች መብት የሕግ ክሰላ። መ. የሥልጣን ገደብ። ሠ. መብት።

III. ለሚከተሉት ጥያቄዎች ትክክለኛ የሆነውን መልስ ምረጡ።

- 1. ትክክለኛው ቅደም ተከተል የቱ ነው?
  - ሀ. የትምህርት ቤት ደንብ → የፌዴራል ሕገመንግሥት → የክልል ሕገመንግሥት → የትምህርት ቢሮ መመሪያ
  - ለ. የት/ቢሮ መመሪያ → የክልል ሕገ መንግሥት → የት/ቢሮ ደንብ → የት/ቤት ደንብ
  - ሐ. የፌዴራል ሕገ መንግሥት → የክልል ሕገ መንግሥት → የት/ቢሮ መመሪያ → የትምህርት ቤት ደንብ
  - መ. የት/ቤት ደንብ → የክልል ሕገመንግሥት → የት/ቢሮ መመሪያ → የፌዴራል ሕገመንግሥት

